

Nr 96.

Av herr **Norman m. fl.**, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående en ändamålsenlig reglering av partihandeln med rusdrycker m. m.

1917 års lagstiftning angående försäljning av s. k. rusdrycker utgjorde, såsom känt är, resultatet av en kompromiss. De, som med eftergivande av sin mening, att de stadgade inskränkningarna i åtskilliga hänseenden gingo utöver behov och lämplighet, likväl gävo sin röst för denna lagstiftning, förutsatte helt visst, att densamma skulle tillämpas med varsamhet.

I två avseenden har detta antagande i anmärkningsvärd grad emotsagts av utvecklingen. Både ifråga om partihandelns ordnande och handhavandet av kontrollen å utskänkingen hava inträtt förhållanden, som tidigare näppeligen ansetts ligga inom ramen för en riktig och avsedd tillämpning av försäljningsförordningen.

Vi skola först beröra frågan om partihandeln. Enligt 12 § i rusdrycksförsäljningsförordningen (i det följande betecknad med rff) tillkommer dylik rätt tillverkare och systembolag samt dessutom annan, som därtill erhåller kontrollstyrelsens tillstånd. Förordningen är härutinnan liksom i övriga väsentliga delar byggd på nykterhetskommitténs förslag. Att kommittén avsett, att denna — visserligen till ett formellt licensförfarande anknutna — rätt ej skulle vara en pappersgaranti, utan att densamma tänkts såsom en realitet med vidsträckt tillämpning, bestrykes till fullo av kommitténs betänkande (Del V, sid. 160 och 191). Det heter bl. a. (sid. 160), »att den med handeln med finare spirituosa förenade beredningen och försäringen synes lämpa sig för enskild yrkesutövning». Om handeln begränsades till partihandel syntes, ur nykterhetssynpunkt, så länge rusdrycksbandeln över huvud vore medgiven, intet vara att erinra mot att en dylik enskild verksamhet fortfarande tillätes existera. Och vidare säges (sid. 191), att »inrättande av en partihandel med vissa slag av importerade rusdrycker ävensom

Bihang till riksdagens protokoll 1921. 4 saml. 34 häft. (Nr 96—98.) 1

punsch torde innebära en arbetsfördelning, som dels underlättar bolagens uppgifter, dels också möjliggör för åtskilliga vin- och spirituosa-handlare att under nya former fortsätta sin verksamhet».

Det får sålunda anses uppenbart, att 1917 års lagstiftning räknade med en ganska omfattande partihandel med vin och finare spirituosa, fördelad å ett större antal enskilda näringsidkare. Emellertid bildades i oktober 1917 under samverkan emellan dåvarande finansministern samt A.-B. Stockholmssystemet aktiebolaget Vin- och spritcentralen med ändamål att »framställa, förädla eller på annat sätt bereda sprit och andra alkoholhaltiga drycker, att driva handel med dylika varor samt att handhava därmed i sammanhang stående rörelse». Stamaktierna i bolaget, vilka medförde röstmajoritet, övertogs av A.-B. Stockholmssystemet, som å Vin- och spritcentralen överlät sina stamaktier och därmed beslutanderätten i dotterbolagen A.-B. J. D. Grönstedt & comp., Carlshamns punschfabrikers aktiebolag samt A.-B. J. Cederlunds eftr.

Dels direkt, dels genom nämnda dotterbolag hade A.-B. Stockholmssystemet tidigare bedrivit inlösnings- och sprithandelsaffärer. På förinlig anmodan av finansministern fullföljdes nu detta inlösningsförfarande av Vin- och spritcentralen. Huruvida redan vid denna tidpunkt förefunnits avsikt att hos Vin- och spritcentralen samt dess ovan nämnda dotterbolag koncentrera all partihandel med rusdrycker känna vi ej, men av en skrivelse den 15 augusti 1917 från A.-B. Stockholmssystemet till chefen för finansdepartementet, däri utfästes att mot parikurs tillhandahålla statsverket stamaktierna i Vin- och spritcentralen jämte dotterbolag eller ock att »i samband med inlevererandet av bolagets vinst och såsom vinstmedel överlämna aktierna i fråga», synes framgå, att en monopolställning redan då varit åsyftad.

I det anförande till statsrådsprotokollet den 31 december 1917, varmed dåvarande finansministern beledsagade sin anmälan om tillsättande av sakkunniga för utredning om ersättning till följd av rusdryckslagstiftningens genomförande, framkommer emellertid oförtydligt tanken på monopol. Det yttras nämligen: »Enligt den nyantagna förordningen äga icke blott detaljhandelsbolagen rätt att importera, lagra och förskära eller på annat sätt behandla dylika drycker, jämväl enskilda kunna av kontrollstyrelsen tillerkännas sådan s. k. partihandelsrätt, och enligt lagens 98:de § äga de handlande, som vid den nya lagens ikraftträdande äga att till allmänheten försälja antingen brännvin och vin eller ock vin utan samband med annan handel, efter anmälan hos kontrollstyrelsen rätt att under en tid av 3 år utan särskilt tillstånd idka partihandel.

Såsom förhållandena under senare tid utvecklats sig, kommer emel-

lertid tillämpningen av författningen i denna del uppenbarligen att medföra vissa svårigheter. Det torde även vara obestridligt, att såväl ur nykterhetssynpunkt som med hänsyn till det allmännas ekonomiska intresse undvikande av privata mellanhänder vore önskvärt. En intressekonflikt mellan det allmännas intresse och det enskilda förvärvsintresset torde här svårigen kunna undvikas. På grund härav har jag under övervägande ett förslag om en sådan organisering av partihandeln, att jämväl denna komme att handhavas av organ, som i sitt förhållande till det allmänna mer eller mindre bleve jämställt med detaljhandelsbolagen».

Och efter att hava redogjort för det av Vin- och spritcentralen tillämpade inlösningsförfarandet och möjligheten av överenskommelse emellan bolaget samt ännu ej gottgjorda handlande, fortsätter departementschefen:

»Skulle emellertid dylik överenskommelse ej kunna åvägbringas, torde senare böra tagas under övervägande, huruvida åtgärder av lagstiftningsnatur äro erforderliga för att på detta område av rusdryckshandeln tillgodose det allmännas intresse.»

Från Vin- och spritcentralens sida förekommer om ej tidigare så i en dess skrivelse den 4 maj 1918 till ovannämnda ersättningsakkunniga direkt avsikt till monopol, då bolaget skriver:

»Av den framställning rörande partihandels praktiska ordnande inom den nu antagna rusdryckslagstiftningens ram, som återfinnes i A.-B. Stockholmssystemets ovanberörda skrivelse 15 augusti 1917 till statsrådet och chefen för kungl. finansdepartementet och till vilka synpunkter styrelsen för Vin- och spritcentralen ansluter sig, framgår, att partihandeln med viner och spirituosa i Sverige såväl ur allmän social som ur konsumenternas och statsfinansernas synpunkt bäst bleve ordnad, därest ekonomiskt desintresserade bolag såsom Vin- och spritcentralen jämte dess dotterbolag ensamma och under offentlig kontroll handlade handeln i fråga. Den dominerande ställning inom viu- och spritbranschen dessa bolag redan nu intaga samt arten av deras organisation, varigenom nettobehållningen oavkortad tillfaller det allmänna, torde göra det antagligt, att kungl. kontrollstyrelsen icke skall förvägra dessa bolag den rätt till import efter ingången av år 1919 av viner och spirituosa, som avses i § 10 i den nya rusdrycksförsäljningsförordningen. Skulle nu vid ingången av nämnda år inga sådana handlande kvarstå, som enligt 98 § av nämnda kungl. förordning efter anmälan till kontrollstyrelsen äga rätt att partihandelsvis försälja sina inneliggande lager eller ock av dessa handlande endast ett ringa fåtal vara kvar, vilka

Vin- och spritcentralen dock erbjudit sig att övertaga efter liknande grunder, varpå bolaget övertagit samtliga övriga firmor i riket, finnes den möjligheten att kungl. kontrollstyrelsen prövar något allmänt intresse för utlämnande av importrättighet enligt § 10 till andra än till Vin- och spritcentralen och med detsamma förbundna firmor ej föreligga.»

Bolaget har här gjort räkning på kontrollstyrelsens medverkan till inskränkning till och med av den ovillkorliga parthandelsrätten enligt 98 § rff för att bereda full effektivitet åt bolagets ensamrätt.

Denna monopolställning har också från och med ingången av 1919 varit fullständigt genomförd, i det att Vin- och spritcentralen — som då inlöst samtliga vinhandelsfirmor — jämte sina fyra dotterbolag — tre ovan omförmälda samt ett fjärde, A.-B. Tegnér & Wilcken — ensamma erhållit parthandelsrätt enligt den nya rff.

Denna ensamrätt har på ett anmärkningsvärt sätt av kontrollstyrelsen offentligen anslagits, i det att styrelsen den 25 juni 1920 i lika lydande beslut i anledning av fem särskilda ansökningar om parthandelsrätt — av vilka den äldsta inkommit den 16 september 1918 — utlätit sig sålunda:

»Till svar härå får kontrollstyrelsen meddela Eder, att styrelsen redan meddelat A.-B. Vin- och spritcentralen rätt till dylik parthandel samt att styrelsen icke har för avsikt att åtminstone för närvarande upplåta dylik rätt åt annan person eller firma.»

Kontrollstyrelsen synes ej hava haft anledning till så lång betänketid, ty redan den 16 juni 1919 hade dåvarande finansministern givit ett oförbehållsamt godkännande av styrelsens ståndpunkt. I anledning av en interpellation i andra kammaren av herr Lithander i fråga om parthandelns monopolisering yttrade nämligen departementschefen:

»Jag önskar härvid förklara, att jag delar mina närmaste företrädares uppfattning om det önskvärda i parthandelns organiserande. För fullföljande av nykterhetsreformen av år 1917 anser jag det vara betydelsefullt och fördelaktigt, att särskilt genom Vin- och spritcentralens tillkomst en koncentration skett inom branschen. Det framgår av vad jag nämnt, att garantier föreligga för att de allmänna intressena skola bli vederbörligen tillvartagna uti Vin- och spritcentralens verksamhet. Riktigast torde det oaktat vara, att riksdagen beredes tillfälle att pröva huruvida statsverkets kontrollerande ställning till detta bolag bör, på annat sätt än nu sker, komma till uttryck. Därvid bör riksdagen givetvis ock få tillfälle att fatta beslut angående de frågor, som beröra parthandelns organisation. Så vitt på mina åtgöranden kan bero, skola

förberedelser träffas för att hela frågan må kunna föreläggas nästa års riksdag. Intill dess riksdagen tagit ställning till frågan om partihandelns framtida organisation, bör det enligt min mening icke ifrågakomma, att det nuvarande faktiska läget förändras genom att nya partihandelsrättigheter meddelas. Jag kan följaktligen icke tillstyrka bifall hos Kungl. Maj:t till sådana ansökningar.»

Av vad sålunda anförts framgår, att kontrollstyrelsen i samförstånd med Kungl. Maj:t, med utnyttjande av den prövningsrätt, som givits densamma, tillskapat en sådan ordning för partihandeln, som faktiskt innebär monopol. Den inskränkning, som förefinnes uti systembolagets rätt till import och partihandel, är endast skenbar, vid det förhållande att systembolagen enligt föreläggande av kontrollstyrelsen hava att verkställa sina inköp genom den så kallade pris- och inköpsnämnden, vilken praktiskt taget köper alla varor från Vin- och spritcentralen eller dess dotterbolag.

Vi hava ej förbisett att förevarande fråga tidigare genom motion av herr Lithander (nr 137 vid 1918 års lagtima riksdag) varit lagd under riksdagens granskning. Denna motion avsåg, att riksdagen måtte fatta beslut om sådant förtydligande av gällande lagstiftning, att partihandeln med alkoholhaltiga drycker (utom egentligt brännvin) må i enlighet med av fjolårets riksdag antagna bestämmelser, oförhindrat utövas av enskilda näringsidkare». Bevillningsutskottet avstyrkte motionen, och kamrarna beslöto i enlighet härmed, dock med något skiljaktiga motiveringar. Vardera av dessa hänvisade emellertid till kontrollstyrelsens befogenhet att i fortsättning bevilja rätt till partihandel. Och då kontrollstyrelsens exklusiva ståndpunkt i detta hänseende vid nämnda tidpunkt ej ännu intagits, torde behandlingen av nämnda motion ej äga betydelse för frågan i dess nuvarande läge.

Vad vi nu anse böra anmärkas emot den ordning, som vunnit den verkställande maktens hägn, hänför sig till tre synpunkter: dels det formella förfarandet vid monopolets stiftande, dels dettas principiella innebörd, dels ock dess utveckling och nuvarande gestaltning.

Vi hava här förut påvisat, att lagstiftningen näppeligen räknat med ett undertryckande av den enskilda partihandeln, och det torde vara tillåtet att antaga, att det understöd, som centraliseringstanken 1917 rönt från dåvarande finansministern, i huvudsak var grundat i syftet att härigenom förenkla finansieringen av statens ersättningsskyldighet. Vi skola ej i detta sammanhang ingå på spørsmålet, huruvida detta ändamål varit ägnat att försvara medlets tillgripande eller om syftet på tillfredsställande sätt vunnits. Vi skola inskränka oss till att

hänvisa till ett uttalande av herrar Kvarnzelius och Bernhard Eriksson vid behandling inom kontrollrådet av frågan om Vin- och spritcentralens bildande, därvid nämnda ledamöter yttrade, att »allvarliga betänkligheter kunna anföras mot att under Kungl. Maj:ts och kontrollstyrelsens direktiv eller indirekta medverkan ersättningsfrågan ordnades utan riksdagens hörande». Det kunde hava tillagts, att riksdagens skrivelse 1917 med dess beslut angående rusdrycksförsäljningsförordningen begärde förslag i eventuella ersättningsfrågor.

Även om syftet med centraliseringen från statsmyndigheternas synpunkt i början närmast varit finansiering av ersättningsskyldigheten framträder redan i dåvarande finansministerns ovanintagna yttrande till statsrådsprotokollet den 31 december 1917 en uttrycklig avsikt om en legal förändring i fråga om partihandeln i syfte att densamma »komme att handhavas av organ, som i sitt förhållande till det allmänna mer eller mindre bleve jämnställt med detaljhandelsbolagen.»

Och i sitt förut citerade anförande i andra kammaren den 16 juni 1919 framhöll dåvarande finansministern, att »riksdagen givitvis borde få tillfälle att fatta beslut angående partihandelns organisation.»

Det synes således ej hava hos de nu antydda cheferna för finansdepartementet rätt tvekan därom, att partihandeln »organiserats» på ett sätt, som ej överensstämde med givna lagbestämmelser, och att en lagstadgad ordning under riksdagens medverkan borde åvägbringas.

Vad därefter angår den verkliga innebörden av den ställning, som förlänats Vin- och spritcentralens koncern, har i den offentliga diskussionen bestritts, att ett monopol vore för handen, alldenstund kontrollstyrelsen vore oförhindrad att åt andra näringsidkare meddela tillstånd till partihandel.

Därest kontrollstyrelsen tillämpat förordningen efter dess förutsättning — vilken, såsom vi tidigare ådagalagt, innefattar, att åtminstone näringsidkare som tidigare arbetat i yrket borde äga rätt till partihandel, därest de ej vore diskvalificerade — så skulle ingen monopolisering kunnat ske. Men när nu förordningens bokstav möjliggör en motsatt tillämpning samt kontrollstyrelsen begagnar sig av denna och därtill förklarar sig ämna därmed fortsätta, så är monopolet därmed förverkligat. Och saken förbättras ej därav, att denna anordning formellt genomförts av ett underordnat organ.

Vilken praktisk betydelse centraliseringen fått för handeln i dess förhållande till den konsumerande allmänheten är vanskligt att bedöma, då jämförelsepunkter endast delvis äro befintliga. Vi äro benägna att tro, att även på detta område den stimulerande verkan av konkurrens

skulle vara till gagn. Särskilt lär det kunna ifrågasättas om den ovillkorliga bundenheten av inköp genom pris- och inköpsnämnder (och därigenom praktiskt taget inköp från Vin- och spritcentralen) åtminstone för de större systembolagen är erforderlig eller lämplig. Och att avsikten med den kontrollstyrelsens uppsiktsmyndighet över bolagen, som 1915 stadgades och sedermera inflet i 1917 års förordning, i fråga om bolagens inköp, ej torde hava inneburit ett så detaljerat förmynderskap, som sedermera utvecklats, bestyrkes av bevillningsutskottets uttalande (nr 25—1915), däri beträffande kontrollstyrelsens befogenhet att lämna föreskrifter om inköp säges, att »syftet torde vara att möjliggöra ett enhetligt uppträdande från brännvinsförsäljningsbolagens sida gent emot producenternas starka sammanslutningar».

Vi skola nu övergå till några erinringar i fråga om det tillskapade centralorganet för partihandeln.

Då kontrollrådet år 1917 behandlade det uppkomna spørsmålet om inrättandet av Vin- och spritcentralen, förutsatte två ledamöter såsom fordran för dess eventuella tillkomst bland annat, att aktieägarnas utdelning bleve begränsad, att vinsten därutöver skulle gå till statsverket och att kontrollstyrelsen finge befogenhet att öva uppsikt å verksamheten. I bolagets den 17 oktober 1917 antagna bolagsordning har ej något av dessa önskemål beaktats.

Däremot förklarade A.-B. Stockholmssystemet i en skrivelse den 5 december 1917 — likasom i ovan omförmälda inlaga den 15 augusti 1917 — sig villigt, att därest statsmakterna så önskade till dem avyttra stamaktierna i Vin- och spritcentralen efter parikurs eller »eventuellt inlevera dem såsom vinstmedel».

I skrivelsen den 10 oktober 1919 till chefen för finansdepartementet gjorde kontrollstyrelsen framställning om vidtagande av åtgärder i syfte att bolagets stamaktiekapital måtte övertagas av staten. Denna förhandling med A.-B. Stockholmssystemet, som härav föranleddes, resulterade i ett avtal, som av Kungl. Maj:t bekräftades i brev till kontrollstyrelsen den 5 mars 1920 och som i huvudsak innebar: att A.-B. Vin- och spritcentralens 400 stamaktier försålles med 40 till en var av 10 av Kungl. Maj:t godkända köpare, vilka förbundo sig att ej överlåta aktierna till annan än statsverket eller av Kungl. Maj:t godkänd köpare, samt att ändringar i bolagsordningen skulle vidtagas i syfte dels att utdelning å stamaktierna begränsas till ett belopp, som motsvaras av genomsnittlig aktiebelåningsränta (preferensaktiernas utdelning var förut begränsad till 7 procent), och återstående vinst efter vissa avsättningar inlevereras till statsverket, dels ock att av styrelsens 8 ledamöter och

4 suppleanter Kungl. Maj:t skall utse 4 ledamöter, däribland ordförande och vice ordförande, samt 2 suppleanter, varjämte av 4 revisorer de 2 skola nämnas av Kungl. Maj:t.

Under remissdebatten i Första kammaren 1919 yttrade dåvarande finansministern på tal om Vin- och spritcentralen och dess dotterbolag, att »statsverket genom det sätt, varpå detta organ är bildat och fungerar, har att påräkna de miljoninkomster, som denna rörelse skall giva, därigenom att bolagen ha försäkrat sig vara nöjda med 7 procents ränta på nedlagt kapital och alla övriga inkomster på grund av bolagens bestämmelser komma att tillfalla statsverket.» Och samme departementschef fann sig i förut citerade interpellationssvar i Andra kammaren den 11 juni 1919 kunna försäkra, att »garantier föreligga för att de allmänna intressena skola bliva vederbörligen tillvaratagna i Vin- och spritcentralens verksamhet.»

Det är anmärkningsvärt, att den regeringsmedlem, som allt sedan början av 1918 haft sig ålagd behandlingen av det i sig så betydelsefulla och genom sin säregna form märkliga genomförandet av 1917 års rusdrycksförsäljningsförordning, kunde ännu i januari 1919 sväva i okunighet om den verkliga organisationen av det organ, varåt den verkställande statsmakten överlämnat — statsmakten. Det förhöll sig alldeles icke så, att stamaktieägarnas utdelning då var begränsad och att »miljonerna» tillförsäkrats statsverket. Under tiden till och med 1919 har utdelningen å stamaktierna årligen varit 20 procent och om någon leverering av vinstmedel till statsverket lämnar tillgängliga räkenskaper ej antydan.

Det är för övrigt knappast möjligt att av antydda räkenskaps-sammandrag erhålla en uppfattning av det verkliga ekonomiska resultatet av Vin- och spritcentralens och dess dotterbolags verksamhet. I betraktande av dessa affärers privilegierade ställning och deras ofantliga omslutning förefalla vinsterna vara ganska begränsade: för Vin- och spritcentralen 1917 (11 augusti—31 december) kronor 286,530:53; 1918 kronor 1,466,593:28; 1919 kronor 6,876,974:54. Även om det beaktas, att verksamheten belastats med dryga inlösningsutgifter, utöver dem som kommit till synes, vill det förefalla svårförklarligt, att det ekonomiska utfallet ej blivit anorlunda.

Någon strängare begränsning i medeldispositionen dokumenteras ej av de tillgängliga handlingarna. Av de ganska talrika kapitalplaceringarna i främmande bolag märkas särskilt 3 dotterbolags investering av sammanlagt 250,000 kronor i Stockholms Allmänna Restaurangaktiebolag. Detta har för ändamål att bedriva restaurangrörelse i Stockholm

med förstäd. Det synes tvivelaktigt om ifrågavarande sprithandelsbolags medel böra sålunda disponeras, och detta tvivel förringas ej, då man finner, att restaurangbolaget placerat medel till belopp av 490.000 kronor i förlustestället Alhambras byggnader. Av förenämnda aktiebelopp 250,000 kronor hava redan 200,000 kronor nedskrivits till kronor 2. Är denna nedskrivning berättigad, föreligger en subvention åt restaurangbolaget; är nedskrivningen ej befogad, har man vidtagit en »konsolidering», vartill medel, som ju dock föregivas vara allmänna, ej torde böra användas.

Det kunde förmodas, att efter det att under sistlidet år fastslagits den ordning — som givetvis från början bort hava stadgats — att vinstmedlen skola gå till statsverket samt tillika Kungl. Maj:ts tillsatt halva antalet styrelsemedlemmar, en förvaltning med aktsammare hänsyn till Vin- och spritcentralens egentliga ändamål skulle vinna tillämpning. Detta är så långt ifrån fallet, att fastmera nu en ohejdad expansion har ägt rum, och detta ut över områden, som intet eller föga ha att skaffa med den uppgift, för vilken bolaget vunnit sin särställning.

Vi skola ej närmare ingå på bolagets efter Kungl. Maj:ts medgivande vidtagna åtgärder för åstadkommande av en centralisering av läkemedelstillverkningen. Vi anmärka endast, att bolaget synes hava utfäst sig för en delaktighet — åtminstone i första hand — i det för ändamålet ombildade aktiebolaget Astra till belopp av 5,000,000 kronor.

Bolaget har inköpt samtliga aktier i porterbryggeriaktiebolaget D. Carnegie & Comp. för 13,000,000 kronor, varav 2,000,000 skola betalas kontant. En i pressen synlig uppgift, att detta förvärv skulle varit önskvärt ur synpunkten att förebygga besvärliga kontrollanordningar, om porterbryggeriet vidhållit sitt lagenliga anspråk på att tillverka starkare maltdrycker, kan bekräfta bristfälligheten i den beslutade kontrollagstiftningen, men försvarar ej åtgärden.

Än vidare har bolaget förvärvat aktiemajoriteten i A.-B. Nya Grand Hotell, vilket köp lär innebära en utgift av c:a 6,500,000 kronor. Även om man med en ansträngd tolkning skulle kunna medgiva, att restaurangrörelse ligger inom ramen för bolagets ändamål, enligt bolagsordningen, så måste man ställa sig ytterst tveksam även inför denna affär, som ju innefattar en hotellrörelse av största omfattning inom landet.

Man torde kunna antaga, att ingen av de nämnda affärerna kommit till stånd, därest ej Vin- och spritcentralens ledning känt tryggheten av sin statsskyddade ställning eller med andra ord haft förvissning om tillgång till de på grund härav rikligt och säkert flödande medlen. Men just på grund av berörda ställning äro inkomsterna att

Bihang till riksdagens protokoll 1921. 4 saml. 34 häft. (Nr 96—98.) 2

betrakta som en art av statsinkomster, som ej rimligtvis böra få av bolaget användas för annat ändamål än det som är förbundet med anordningen för inkomsters inhämtande.

Till belysning, huru Vin- och spritcentralens ledning själv fattar sin ställning såsom organ för det allmänna, må återgivas ett uttalande, som enligt ett i tryck återgivet diskussionsreferat från sammanträde med centralstyrelsen för Sveriges apotekareförbund den 4 oktober 1920 förekommit vid sammanträdet. Doktor Bratt hade — i anledning av uppkommen fråga om Vin- och spritcentralens organisation och dess tillfälle att disponera de för läkemedelscentralen nödiga medlen — yttrat följande: »Vin- och spritcentralen har ingen skyldighet att överlämna sin vinst till staten utan gör det frivilligt och till av bolagsstämman för varje år fastställt belopp.» — Det är att märka, att denna mening om bolagets ställning i egenskap av ett statens förvaltningsorgan hävdats efter det att bolagets skyldighet att leverera sin vinst till statsverket blivit i avtal och bolagsordning fastställd. Skall det finnas någon mening i herr Bratts uttalande, måste denna alltså vara att söka i omfattningen av bolagsstämmans rätt att fastställa balansräkningen. En sådan tankegång vore ej ägnad att stärka huvudmannens förtroende för ombudsmannaskapet.

Vi kunna ej finna annat än att synnerligen allvarligt missbruk förelupit vid utnyttjandet av Vin- och spritcentralens privilegierade ställning. Den omsider vidtagna anordningen av kungavalda styrelseledamöter har ej varit tillräcklig för att stävja bolagsledningens vittfamnade syften. Det är hög tid, att det göres allvar av en förutvarande finansministers ovan citerade ord, att »det torde vara riktigast, att riksdagen beredes tillfälle att pröva, huruvida statsverkets kontrollerande ställning till detta bolag bör på annat sätt än nu sker komma till uttryck.»

Denna prövning bör emellertid ej inskränkas till kontrollen å ifrågasvarande bolag, utan bör omfatta berättigandet och lämpligheten av dess tillvaro i nuvarande ställning och därmed anordningen i dess helhet av partihandeln med sprit och vin.

Med vår syn på hithörande spörsmål, mena vi, att utredningen närmast borde taga sikte på en anordning med fri näringsutövning, givetvis begränsad genom noggrann prövning av kvalifikation såväl till personlighet som yrkesinsikt. Men skall nu en monopolrättning bli lösningen, så lär väl finnas fog för anspråket, att monopolet skall tillkomma i en formligen av regering och riksdag godtagen ordning, som tillförsäkrar behörig begränsning i och kontroll över verksamheten i syfte att statens rätt till vinsten förverkligas. Med hänsyn därtill att

ett monopolföretag vore att betrakta såsom organ för indirekt beskattning, borde tagas under övervägande, att revision skulle ske under riksdagens medverkan.

Vi övergå nu till några erinringar i avseende å kontrollen å utskänkningsen.

Som bekant har kontrollstyrelsen i detalj fastställt kontrollbestämmelser för utskänkningsen, särskilt vid överlåtna rättigheter.

Kontrollstyrelsens behörighet i detta avseende torde ej vara oomtvistlig. Densamma grundas å innehållet i 19 § 2 mom. i nuvarande rff, som upptog sin lydelse oförändrad från motsvarande stadgande i § 15 mom. 1 i 1905 års förordning, sådant detta lagrum lydde enligt kungl. förordningen den 3 juni 1915. Den kungl. propositionen till 1915 års riksdag grundade sig på ett särskilt av nykterhetskommittén den 12 september 1914 avgivet förslag, därom departementschefen yttrade: »Kommittén har särskilt uppehållit sig vid frågan om kontrollstyrelsens befogenhet att meddela föreskrifter beträffande villkoren för överlåtelse av rättigheter. De villkor, varom i detta sammanhang kan bliva fråga, äro endast sådana, som äga samband med bolagens *ekonomiska* skötsel.»

Kommittén yttrade i motiveringen till sitt nämnda förslag — efter erinran om sitt förslag den 5 januari 1914 — bland annat: »I detta förslag hade kommittén till trygghet av den *ekonomiska* kontrollen över Göteborgssystembolagens verksamhet infört en bestämmelse (19 §) av innehåll, att nämnda bolag skulle stå under kontrollstyrelsens överinseende.»

Efter framhållande av vissa missförhållanden, fortsatte kommittén: »Dessa missförhållanden beröra särskilt frågorna om inköpspris, försäljningspris och alkoholhalt å saluhållna spritdrycker men jämväl vissa andra sidor av bolagens verksamhet, vilka hava stor betydelse för verksamhetens *ekonomiska* resultat.»

Kungl. Maj:ts förslag var såsom nämnts grundat å kommitténs förslag, med undantag därav att orden »eller försäljning av rusdrycker» uteslöts, varigenom tydligtvis avsågs, att själva försäljningsanordningarna ej skulle ställas under kontrollstyrelsens uppsikt.

Bevillningsutskottet (nr 25—1915) fogade till Kungl. Maj:ts förslag orden »eller eljest de i denna förordning särskilt angivna hänseenden», med följande motivering:

»Såsom framgår av utskottets betänkande nr 26 denna dag, tillstyrker utskottet vissa andra genom proposition nr 187 framlagda förslag till ändringar i brännvinsförsäljningsförordningen, genom vilka

kontrollstyrelsen skulle erhålla viss befogenhet i fråga om bolagens kontroll å *utminuteringen* av brännvin. Då sålunda kontrollstyrelsen skulle komma att få jämväl andra kontrolluppgifter i avseende å bolagen än som omnämnas i den av Kungl. Maj:t föreslagna lydelsen av 1 mom. § 15, har tidigare tillägget syntts erforderligt.»

Ett reservationsvis framställt yrkande att genom inskjutande av ordet »ekonomiska» framför förvaltning skulle betonas, att kontrollstyrelsens befogenhet vore sålunda inskränkt, avslogs visserligen, men av debatten i första kammaren framginge, att det just var den av utskottet framhållna nytillkomna uppsiktsbefogenheten i fråga om *utminuteringen*, som borde förhindra en dylik begränsning.

Av vad sålunda anförts framgår, enligt vår mening, att den detaljbehandling av utskänkingsanordningarna, som kontrollstyrelsen numera utövar, ej är med förordningen avsedd.

Att densamma ej heller är ändamålsenlig, hålla vi före. Förhållandena äro vitt olika på skilda platser. Begränsningar, som med hänsyn till vanor eller ovanor i Stockholm kunna äga fog, äro måhända i ett mindre landsortssambälle opåkallade. Levnadsförhållandenas olika gestaltning kräver en avpassning, som av den centrala myndigheten — även om den har kontrollrådet att tillita och särskilda sakkunniga därjämte — lätteligen kan felbedömas. För att endast taga ett exempel från kontrollstyrelsens cirkulär nr 72 den 29 november 1920 må anmärkas, att det ej är rimligt att för landsorten bestämma tidsgränsen för s. k. större måltid — d. v. s. med den större sprittilldelningen — till kl. 2 e. m. Å torgdagar besökas många landsortsstäder av talrika lantmän och resande näringsidkare, vilkas dag börjat kanske vid 4-tiden och vilkas huvudmåltid brukar intagas vid 12- eller 1-tiden före en kanske lång hemfärd. Vad finns det för grund att hindra dessa personer att åtnjuta en måltid, som man medger mången efter kortare arbetstid.

Om det s. k. mattvånget och mångfalden av restriktioner och penibelt utbroderade förhållningsorder i övrigt torde i korthet kunna sägas, att det helt visst goda syftet motverkas av praktiska och psykologiska misstag i anordningen. Att kontroll jämväl å utskänkningen är erforderlig, torde visserligen ej böra förnekas, men vi tro, att densamma skall kunna av de lokala organen anordnas verksamt utan att för medborgare, vilka ej behöva den, verka kitsligt besvärande.

Jämväl för näringsidkarna inom restaurangfacket måste de växlande och minutiösa förhållningsreglerna verka tryckande mer än som torde vara erforderligt för ernående av lagstiftningens syfte.

Vi anse det önskligt, att en utredning åstadkommes angående den

omfattning, vari meddelandet av vissa allmänna ordningsföreskrifter må tillkomma kontrollstyrelsen, under det att särskilda av lokala förhållanden betingade ävensom i övrigt mera detaljerade bestämmelser borde ankomma på systembolagens styrelser, eventuellt i samverkan med lokal ordningsmyndighet. Tillika borde utredningen avse möjligheten av sådana anordningar vid utskänkningen, som — utan s. k. mattvång — vore ägnade att vid sidan av kontrollen å utminuteringen motverka missbruk av spritdrycker.

Med stöd av vad vi anfört tillåta vi oss alltså hemställa,

att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära skyndsamt utredning och förslag om sådana förändringar i kungl. förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker, genom vilka dels partihandeln med rusdrycker på ett ändamålsenligt sätt regleras, dels i fråga om detaljhandeln kontrollstyrelsens befogenhet till kontroll uttryckligen begränsas till utminutering eller, därest viss kontrollbefogenhet för nämnda myndighet jämväl i avseende å utskänkningen finnes önskvärd, densamma på sätt ovan anförts inskränkes till en viss allmän uppsikt.

Stockholm den 19 januari 1921.

<i>David Norman.</i>	<i>Alex. Thore.</i>	<i>Nils Winkler.</i>
<i>Erik Nylander.</i>	<i>Arvid Lindman.</i>	<i>Richard Hermelin.</i>
<i>Edvard Lithander.</i>	<i>Dan. Poppius.</i>	<i>P. Nilsson i Bonarp.</i>
<i>Edvin Leffler.</i>	<i>G. A. Björkman.</i>	<i>F. Block.</i>
<i>Pehr Aug. Andersson.</i>	<i>Carl Arv. Andersson.</i>	<i>Fritz Kaijser.</i>
<i>Malte Sommelius.</i>	<i>C. A. Björkman.</i>	<i>Bj. Holmgren.</i>
<i>C. O. Larsson.</i>	<i>Ax. Sundling.</i>	<i>Karl Starbäck.</i>
<i>J. Clemedtson.</i>		<i>Walter Kant.</i>
